

ADELE BRAND

De

VERBORGEN

WERELD

van de

VOS

Vertaling Arthur Wevers

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.

Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2019 Adele Brand

Oorspronkelijke titel: *The Hidden World of the Fox*

Copyright Nederlandse vertaling: © 2020 HarperCollins Holland

Vertaling: Arthur Wevers

Illustraties binnenwerk: Jo Walker

Omslagontwerp: Mumtaz Mustafa

Bewerking: HarperCollins Holland

Omslagbeeld: © MichalDobes, Shutterstock

Zetwerk: Mat-Zet B.V., Huizen

Druk: CPI Books GmbH, Germany

ISBN 978 94 027 0554 6

ISBN 978 94 027 5987 7 (e-book)

NUR 410

Eerste druk juni 2020

Originele uitgave verschenen bij William Collins, een imprint van HarperCollins Publishers Ltd, Londen, Groot-Brittannië.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.

* en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

INHOUD

Voorwoord	9
1. Wie is de vos?	15
2. Een korte geschiedenis van de vos	25
3. Waar woont de vos?	45
4. Hoe ziet de vos eruit?	59
5. Familieaangelegenheden van de vos	72
6. De vos en zijn burens	91
7. Wat zegt de vos?	113
8. Vossen tellen	130
9. In voor- en tegenspoed	141
10. Roofdieren in ons midden	159
11. Als er doden of gewonden vallen	173
12. Tornado in een kooi	186
Epiloog: Beroemde vossen	200
De uitrusting van de vossenkijker	206
Dankwoord	219
Bibliografie	220
Illustratieverantwoording	238

VOORWOORD

W e zouden het een rood wild web kunnen noemen. Het verbindt de Rotterdamse havens met vergeten prehistorische wouden en het centrum van Amsterdam met de diepste wildernissen van ons werelddeel. Het wordt geweven door een klein, lawaaiig lid van de hondachtigenfamilie dat over ongekend veel aanpassingsvermogen beschikt. Hij brengt Europa op zijn eigen manier in kaart en verdeelt het in familieterritoria, kent er alle paden voor zijn strooptochten en waagt zich er in het onbekende om op zoek te gaan naar een partner. De draden van dat web lopen zigzaggend door een verbluffende diversiteit aan werelden: van territoria van wolven tot pakhuizen, busbanen tot paden van wisenten, stadskanalen tot de bulderende zee – naar alle waarschijnlijkheid heb je recent zonder het te weten het territorium van een vos betreden.

Onze vos is de rode vos, *Vulpes vulpes*, die moedig en vastberaden over de wereld trippelt, zijn pootafdrukken achterlaat op het Noordzeestrand en mensen voor allerlei vragen stelt. In Nederland en de ongeveer tachtig andere landen waar hij voorkomt voorziet hij het

hart van het moderne bewustzijn van een vonk van de wilde natuur. Vossen zijn diep ingebed in onze cultuur, komen voor in onze steden en spelen een belangrijke rol bij het conflict tussen onze menselijke behoeftes en die van de wilde soorten die ons omringen. Ze zijn onmiddellijk herkenbaar, maar hun leven blijft voor ons een mysterie. Hoeveel mensen kunnen nu beweren dat ze werkelijk weten hoe hun wereld werkt?

In Engeland, waar ik woon, weten vossen zowel in de stad als op het platteland de verbeelding te vangen. Soms roept hun aanwezigheid ongemak op; soms verleiden ze mensen die in de schemering in hun tuin naar hun capriolen kijken tot een glimlach. En soms zorgen ze ook voor onverwachte economische activiteit, bijvoorbeeld wanneer ze een klein aantal Britse toeristen naar de Amsterdamse Waterleidingduinen lokken omdat deze spelende Nederlandse vossen willen fotograferen.

Onder het fineer van de kleurrijke menselijke folklo-
re verschuilt zich een wild dier dat is gebouwd naar een van de flexibelste ontwerpen in de natuur, een dier dat zijn levenswijze moeiteloos aanpast aan het landschap waarin hij toevallig onderdak vindt. Vossen gedijden al in de bossen, graslanden en bergen van Europa voordat homo sapiens arriveerde om het toneel met hem te delen en blijven zich in leven houden met alles wat het continent te bieden heeft. Wanneer hij zich niet voedt met het aas van wilde zwijnen die in afgelegen valleien in de Karpaten door wolven zijn gedood, springt de vos met elegante precisie in weilanden op knaagdieren of haalt hij vogelvoer van tuintafels in buitenwijken. Deze pragmatische benadering van de strijd om over-

leving is de voornaamste reden voor het succes van de soort.

Maar juist Nederlandse vossen zouden de mens dankbaar moeten zijn: door de droogmakerij hebben ze honderden vierkante kilometers extra land gekregen, of, beter gezegd, een stuk teruggekregen van Doggerland, de landbrug die Engeland en Nederland met elkaar verbond en waarover ze zich tot ongeveer achtduizend jaar geleden verplaatsten. Tijdens de laatste ijstijd kwam de vos alleen voor in het zuiden van het continent, maar toen de aarde begon op te warmen trok hij naar het noorden. Uit genetische analyse blijkt dat Nederlandse vossen de voorvaders van de Britse dieren zijn; dit droogliggende deel van de Noordzee heeft dus grote invloed gehad op het natuurlijke erfgoed van Groot-Brittannië en daarmee ook op de levens van de mensen die het bestuderen.

Niet alleen de vossen hebben een lange geschiedenis in Nederland, maar ook de wetenschappers die hun geheimen proberen te ontrafelen. In de jaren zestig voorzag Freek Niewold niet minder dan honderdvijftig vossen in de buurt van Arnhem van een halsband met zender zodat hij hun familieterritoria in kaart kon brengen en hun gecompliceerde sociale leven kon bestuderen. In die tijd maakte men zich terecht zorgen over de rol die vossen speelden bij de verspreiding van hondsdolheid, maar die gevreesde ziekte is succesvol bestreden met een orale vaccinatiedcampagne. Deze werd natuurlijk in eerste instantie gestart met het oog op de volksgezondheid, maar vossen hebben onmiskenbaar baat gehad bij de verdwijning van de ziekte, en dat heeft waarschijnlijk een rol gespeeld bij

hun succesvolle kolonisatie van steden op het Europese vasteland – die plaatsvond toen vossen allang hun plek hadden gevonden in de Britse grote steden. Dat sommige stedelingen nog steeds verbaasd zijn over hun aanwezigheid in de stad blijkt wel uit een recent nieuwsbericht over een ‘verdwaalde’ vos die door bezorgde voorbijgangers in een brillenwinkel in de Amsterdamse Jordaan werd gelokt, en vervolgens door de dierenbescherming werd meegenomen en in de natuur werd losgelaten. Men gaat er blijkbaar van uit dat vossen gewoon niet thuishoren in de stad.

Maar ze wonen er wel, en in groten getale. Over de hele wereld zijn er stadsvossen die hun jongen onder schuren grootbrengen, metrostations in lopen en de kleine stukjes groen weten te vinden die door forensen niet eens worden opgemerkt. Ik observeer vooral vossen in bossen met wilde hyacinten en op de kalkheuvels op het Engelse platteland, maar daar leeft dezelfde vos die je ook aantreft onder de torenflats van Battersea in het hart van Londen. Het is de vos die leert dat toeristen op het strand voedsel betekenen en dat er zelden mensen komen bij de taluds waarover spoorlijnen lopen.

Dat wil niet zeggen dat de vos immuun voor ons is, en ironisch genoeg bevinden de grootste uitdagingen zich ver van de grote stad. In de eerste plaats het moderne agrarische bedrijf, dat in niets meer lijkt op de kleine familieboerderijen waar de oogst nog met sikfels werd binnengehaald, en dat ervoor verantwoordelijk is dat een groot deel van de wilde soorten met uitsterven wordt bedreigd. Ook het moderne transport heeft weinig meer uit te staan met het gemoedelijke

tempo van paard en wagen. Een landschap met brede snelwegen en uitgestrekte weilanden met in pesticiden gedrenkte gewassen is een armetierige habitat voor vossen, hoewel ze zich er, in tegenstelling tot grauwe gorzen en slaapmuizen, over het algemeen wel in leven weten te houden.

Maar de biodiversiteit gaat niet overal achteruit, en de afgelopen jaren zijn we getuige geweest van een verbazingwekkende ommekeer in de lotgevallen van de grotere verwanten van de vos. Wolven komen aarzelend vanuit Duitsland Nederland binnen. Door mensen worden ze niet overal even enthousiast verwelkomd, maar vossen bedenken zich geen twee keer en hervatten onmiddellijk hun eeuwenoude gewoonte om zich te voeden met het aas van herten dat door wolven wordt achtergelaten. De kalme verovering van het continent door de goudjakhals is nog opmerkelijker, maar krijgt veel minder aandacht. Het historische bolwerk van het dier ligt op de Balkan, maar hij wordt nu sporadisch als zwergast in landen als Frankrijk en Estland waargenomen. Hij is verwant aan de wolf, maar doet qua omvang en dieet eerder denken aan de vos. In 2016 is hij voor het eerst in Nederland waargenomen, en habitatanalyse wijst uit dat het land uiteindelijk zo'n achthonderd families zou kunnen huisvesten. Vossen zullen zich vanzelf aan deze veranderingen aanpassen.

Elke generatie denkt dat zij getuige is van een keerpunt. Nu we nog aan het bijkomen zijn van de schok van de coronacrisis, die waarschijnlijk is veroorzaakt door een onverantwoorde rooibouw op de natuur, kunnen we in elk geval proberen om een samenleving

te bouwen waarin de menselijke voetafdruk iets voorzigtiger op de natuur wordt geplaatst.

Misschien begint dat met het hernieuwde inzicht dat de wilde wereld nauw met de onze verbonden is.

Misschien kunnen vossen ons helpen om dat in te zien.

1

Wie is de vos?

Stel je een vos voor: oranjebruin op een wit doek, poten met zwarte sokken, pluimstaart, puntsnuit en priemende ogen. Schilder nu ook het wilde landschap waaruit hij afkomstig is – deze vos sluipt door het struikgewas en verkent de paden die dassen in de braamstruiken hebben gemaakt. Hij laat duidelijke, smalle pootafdrukken achter in de modder, die zacht is omdat het 's middags heeft geregend. In het voorbijgaan blijven plukken van zijn vacht aan de doorns hangen.

Bos, weideland, heggen en lusteloze oude bomen. Uilen, egels, herten in de bronsttijd. Dodemansvingers – dat zijn griezelige zwarte zwammen – die in het najaar uit de afgevallen bladeren van de tamme kastanje steken. Spechten die in het voorjaar tok-tok-tok op stervende takken tikken.

Dit is het klassieke landschap van de klassieke Europese vos, de laatste stukken natuur die voor de geïndustrialiseerde landbouw en de voortschrijdende

bebouwing zijn behoed. Deze oeroude, geheimzinnige, verkwikkende, poëtische landelijke semiwildernis heeft schrijvers van dierenverhalen als Beatrix Potter en Colin Dann van *Beestenbos is boos* betoverd. Dit is het landschap waar de karakteristieke vos leeft en rondrent onder een wolk van mythologie die door vriend en vijand in stand wordt gehouden.

Maar dat is niet de enige vos in het eenentwintigste eeuwse Europa.

Stel je nog een schemeravond in Groot-Brittannië voor, maar nu na een dag waarop de kettingzagen hebben geloeid, betonmolens hebben gebromd en bouwvakkers vanaf daken die nog in aanbouw zijn naar passerende vrouwen hebben gefloten. Het bos wordt omgetoverd in een woonwijk, die verscholen gaat achter een nieuwe muur met een dikte die Hadrianus' goedkeuring zou hebben weggedragen. De bakstenen worden in het voorbijgaan verlicht door de koplampen van het forensenverkeer.

Een kleine vrouwtjesvos met een smalle snuit en een argwanende blik rukt aan een zak frites die de bouwvakkers hebben weggegooid en hapt in de aardappelen die kunstmatige geur- en smaakstoffen bevatten. Dat doet ze met grote kiezen die knipkiezen heten en die kenmerkend zijn voor alle soorten uit de orde der Carnivora. Ze graaft een gat onder een hek, steekt met snelle poten en wippende pluimstaart de hoofdweg over en passeert me wanneer ik voorbijkom met de hond. Dat is misschien ironisch omdat wolven – de voorouders van de hond – hier vroeger ook leefden en vossen van voedsel voorzagen door stukken herten-

vlees achter te laten. De laatste inheemse wolf uit de graafschappen rond Londen is achthonderd jaar geleden in Hampshire gedood. De mensenmassa die huiswaarts keert uit Londen is dat vergeten, maar het bos misschien niet. Wanneer een dier uitsterft, wordt een schakel in de keten van het ecosysteem verbroken.

De vos wordt echter niet met uitsterven bedreigd. De vrouwtjesvos loopt een oprit op, sluipt langs bomen die oorspronkelijk afkomstig zijn uit China, glipt langs een poort aan de zijkant die is beveiligd tegen inbrekers en verdwijnt in een tuin waar een andere vos hondenkoekjes begraaft. De kleine vrouwtjesvos is een indringer in dit territorium. De vaste bewoner vliegt haar aan en gooit haar op haar rug. Theatraal en ijzingwekkend gekrijs overstemt het gebrom van de verkeersgeluiden, maar er wordt geen bloed vergoten.

De vrouwtjesvos weet zich los te worstelen en vlucht via de weg naar de laatste restjes van het bos. Het motief voor deze gedurfde, maar mislukte poging om het territorium van de andere vos binnen te dringen, is duidelijk: ze zoogt haar jongen en heeft voedsel en water nodig om melk te produceren. Ze wordt gedreven door een onstilbare drang om te overleven.

Dat was het drama van vorig jaar.

Ik heb die vrouwtjesvos al een paar dagen niet gezien. Het is nu half maart en ze ligt ongetwijfeld ergens onder de grond met haar laatste jongen. Haar bos is veranderd in een woonwijk met huizen waaraan prijskaartjes van een miljoen pond hangen, maar ze heeft de afgelopen twaalf maanden weten te overleven, ondanks de inspanningen van de naburige groep vossen

om haar uit de tuin te weren. Ze heeft een gespannen lichaamshouding, in tegenstelling tot de vossen in de tuin, kijkt feller uit haar ogen en heeft de gemakkelijke gewoonte om haar snuit door de gaten in het hek te steken.

Dit is niet in de stad, maar in het gehavende groene hart van Surrey. Hoewel projectontwikkelaars door de streek trekken als zakkenrollers die op zoek zijn naar een dikke portemonnee, hebben we nog steeds een rijke en overvloedige natuur tussen de golfbanen, de supermarkten aan de rand van de steden en de steeds tragere M25. Slechts enkele kilometers ten noorden van de bedreigde wilde bloemen op onze kalkheuvels verandert de sfeer echter volkomen. Londen voorziet onze noordelijke horizon van torens, een reuzenrad en een nachtelijke oranje gloed. Als we daar eenmaal zijn, kijken we er helemaal niet van op dat onze gebouwen hoger zijn dan bomen.

Het valt niet te ontkennen dat het een mooie stad is, deze oude stad vol leeuwenbeelden. Elke toren of straatnaam herinnert je glimlachend aan de grandioze, groteske of tragische geschiedenis. Je past je ritme vanzelf aan: aan de rivier van mensen die 's ochtends uit Victoria Station stroomt, aan de schreeuwende verkopers van de daklozenkrant, aan de toeristen die foto's van elkaar nemen in St. James's Park, aan de fietsers die over de zebrapaden crossen, aan de voorbijgangers die zich verontschuldigen wanneer ze je per ongeluk aanstoten, aan de antioorlogsdemonstranten die op vensterbanken zijn geklommen en in de gaten worden gehouden door argwanende agenten – het is zo'n menselijke stad.

Een menselijke stad, inderdaad, maar het wemelt er van de vossen. In Groot-Brittannië leven er duizenden in een stedelijke omgeving, van Londen tot Edinburgh.

Sommige mensen reageren geschrokken en anderen verheugd wanneer ze erachter komen dat een wezen uit het oerbos onderdak kan vinden in de uitdijende hoofdstad van Groot-Brittannië – het lijkt niet helemaal gepast, als een elizabethaanse dame in een baljurk tussen het uitgaanspubliek in All Bar One. Het contrast tussen een vrij wild dier en de harde geasfalteerde weg is zo levendig en schril dat het beeld onmiddellijk een plek in ons collectieve bewustzijn krijgt. We krijgen de hele tijd televisiebeelden voorgeschoteld waarin wilde dieren met de wildernis worden geassocieerd, en daarom roept deze verschuiving van wat ‘normaal’ is verbazing of angst op. Misschien vragen we ons ook verwonderd af wat de juiste etiquette is omdat de gereserveerdheid nu eenmaal in de Britse psyche is ingebakken. Veel mensen weten niet precies wat ze moeten zeggen wanneer ze een vos zien.

Daarom hebben we de vos maar in de beklagdenbank laten plaatsnemen. We vervolgen hem omdat hij zich toegang verschaft tot de leefomgeving van de mens, brutaal is, ziektes verspreidt, huisdieren aanvalt en voor ons gevaar betekent. De vos is er niet van onder de indruk en dringt nog verder in onze wereld door. Hij duikt op in uitdrukkingen, in popnummers, in namen van cafés en in televisiereclames. Er wordt over hem gesproken op het werk, op school en in het parlement. Er werd zelfs een vos gefilmd door verbijsterde journalisten die voor Downing Street 10 op de premier stonden te wachten. Een andere werd beroemd omdat

hij de tweeënzeventig verdiepingen van The Shard in Londen beklom en zich in de wolkenkrabber in leven wist te houden met voedselresten. Andere vossen zijn tijdens belangrijke voetbalwedstrijden het veld opgelopen.

Opmerkelijk genoeg duiken ze in zekere zin ook echt in onze rechtbanken op. Toen ik na mijn afstuderen tijdelijk administratief werk deed bij de rechtbank om mijn studieschuld af te lossen, hoorde ik tijdens mijn allereerste rechtzaak tot mijn verbazing hoe de beklagde als alibi aanvoerde dat ze op het moment van het misdrijf een jong vosje aan het voeren was. Ze werd niettemin schuldig bevonden. Rechtbanken kunnen vossen niet als getuigen oproepen.

Vossen duiken ook de hele tijd in mijn leven op. Onder mijn vrienden is het ondertussen al een running joke dat er overal waar ik kom – of het nou de woestijn in India is of het regenwoud van Yucatán – een vos verschijnt die me dan van een afstandje bekijkt, zoals vossen nu eenmaal doen. Ze speelden de hoofdrol in de natuurdagboeken die ik als kind bijhield, vormden een belangrijk onderdeel van mijn studie ecologie en zijn de sterren van mijn hoekje van het internet, dat door miljoenen mensen wordt bezocht. Ik heb verweesde jongen grootgebracht, gewonde volwassen dieren verzorgd voor The Fox Project en het voorrecht gehad om het bijzondere gedrag van vossen in het wild te observeren en filmen. Ik wil ze echter vooral als individuen leren kennen en me als een eerlijke biograaf in hun levensverhalen verdiepen – en een mediator zijn zodat ik een vredige verstandhouding tussen mens en vos kan bevorderen.

Door deze bezigheden heb ik het pad van twee verschillende vossen gekruist: van het wilde dier dat mijn spreadsheets van wetenschappelijke data voorziet en van zijn niet-identieke tweelingbroer die in de menselijke verbeelding leeft. In de twintig jaar dat ik vossen observeer, fotografeer en soms ook red, ben ik ervan doordrongen geraakt hoe complex dit kleine, nieuwsgierige lid van de familie van de hondachtigen is. Maar de reacties van mensen op wilde dieren zijn al even gecompliceerd. Ik heb alle extremen gezien: angst, haat, liefde en goedheid.

Die reactie is van groot belang. De wereld is nu grotendeels vermenselijkt. In Tasmanië zijn er misschien nog valleien waar nooit ontdekkingsreizigers zijn geweest en in het noorden van Canada heb je toendrameren waar alleen muggen en rendieren komen, maar voor veel wilde dieren die proberen te overleven terwijl jij deze woorden leest, is de wildernis irrelevant. Ze leven in landschappen die door de mens zijn ingericht, zoals productiebossen en weilanden met exotische gewassen die van elkaar zijn gescheiden door gevaarlijke wegen. Daar moeten veel dieren elke dag het hoofd zien te bieden aan antropogene veranderingen aan het landschap waar ze al woonden in de tijd die paleontologen later de diepe tijd zijn gaan noemen.

Maar ook in dit overgangsgebied, waar beschaving en wildernis elkaar ontmoeten, bestaat er zoiets als biodiversiteit. Met een beetje verdraagzaamheid, respect of soms simpelweg verwaarlozing kan de natuur bloeien in de schaduw van de mens. Verstedelijkte wilde dieren zijn nu gewoon een gegeven, en niet alleen

in Londen. In Mumbai delen luipaarden de exotische drukte met twaalf miljoen mensen. In grote Afrikaanse steden wordt het afval gegeten door gevlekte hyena's. In Vancouver wordt af en toe gedebatteerd over de poema's die in voorstedelijke tuinen op muilnierheren jagen. En van Aberdeen tot Zürich, van de bittere winters van de grote steden in het westen van Canada tot de snikhete steden in de Israëliëse woestijn, hebben vossen, die niet minder controversieel zijn dan de grote carnivoren, zich aangepast aan het nieuwe biotoom dat 'stad' wordt genoemd.

Wanneer wij mensen de geografische ruimte met wilde dieren delen, komen er instincten in ons naar boven die van pas kwamen in de tijd dat we ons nog tegen sabeltandtijgers moesten verweren. We zijn nog steeds bang voor die oeroude bedreigingen, zelfs in een wereld waar het wemelt van de moderne gevaren. Deze angst kan afgrijselijke gevolgen hebben. Ik heb gezien hoe beren die werkelijk niemand kwaad deden, werden afgeschoten door Canadese politieagenten omdat het onmogelijk te zeggen viel wat de dieren zich de volgende dag in hun hoofd zouden halen. Valse weduws, coyotes, wolven, wasberen, vossen – ze hebben allemaal de krantenkoppen weten te halen.

Maar wanneer de avond valt in mijn 1300 jaar oude dorp in Surrey kun je ook getuige zijn van de andere kant van het verhaal. Hier wonen veel mensen die glimlachen wanneer ze 's avonds een vos over hun gazonnetje zien trippelen. We zijn misschien steeds angstiger geworden naarmate we het contact met de natuur hebben verloren, maar we willen die band ook graag herstellen. Veel mensen zijn blij wanneer ze een

vos kunnen bekijken, en voeren ze daarom – een gewoonte die voor veel controverse zorgt, zoals zal blijken.

In dit boek wil ik onderzoeken hoe de rode vos, een wild dier dat in het oerbos is geëvolueerd, zich heeft weten aan te passen aan de moderne wereld. Daarvoor moeten we de echte vos begrijpen, een beeld krijgen van het dier dat door de hedendaagse wetenschap wordt bestudeerd, en zijn gedrag, verschijningsvorm en intelligentie bezien in de context van de wereld waarin hij al duizenden eeuwen leefde toen hij ons eindelijk tegenkwam.

Dit is geen boek over de vossenjacht. De discussie over dat onderwerp is elders uitgebreid gevoerd. Zodra de mythologische vos uit de jagersfolklore is vervangen door het echte dier en het vage gevoel dat ‘populaties moeten worden ingedamd’ door wetenschappelijke kennis is verdreven, is de vraag of willekeurige wreedheid aanvaardbaar is vanzelf beantwoord.

Tot op zekere hoogte is dit ook een boek over mensen: over de manier waarop onze ideeën over de natuur tot stand komen en over eerlijke observaties die misleidend kunnen zijn. Ik wil hier overigens benadrukken dat ik niet tegen mensen ben. Milieuactivisten die dat wel zijn, voeren hun hele leven actie, maar worden genegeerd door beleidsmakers. Goede voorlichtingscampagnes zijn veel effectiever dan wilde aantijgingen, want daarmee zul je het publiek alleen maar van je vreemden – zoals maar niet tot sommige dierenrechtenactivisten schijnt door te dringen. Het is gewoon niet reëel om ervan uit te gaan dat iedereen die zich

een beetje ongerust maakt over de vossen in zijn tuin, lid is van een jagersvereniging.

Dat publiek, de mensen wier wereld overlapt met die van de vossen, dat zijn vuilnismannen, bankiers, mensen die bankroet zijn, golfers, moeders die vaststaan in het verkeer wanneer ze de kinderen naar school brengen en zelfs criminelen.

Dat zijn jullie, de lezers.

Jullie zijn mooi, hartverscheurend, excentriek en inconsequent.

Jullie zijn de mensen die door vossen als burens worden getolereerd.

De vraag is of jullie hen ook kunnen tolereren.